

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи

МАЗУР ОЛЕНА ІВАНІВНА

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМ'Ї,
ДИТИНСТВА, МАТЕРИНСТВА ТА БАТЬКІВСТВА**

Спеціальність: 232 «Соціальне забезпечення»
Освітньо-професійна програма «Соціальне забезпечення»
Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:

БІЧУК ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА,

кандидат філософських наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри соціальної роботи

та педагогіки вищої школи від _____

Завідувач кафедри

доц. Чернета С.Ю. _____

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

Мазур О.І. Фінансове забезпечення соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства. – Рукопис.

Робота на здобуття освітньо-професійного ступеня «Бакалавр» за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення. – Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2024.

Система соціального захисту сімей, дитинства, материнства та батьківства в Україні знаходиться на етапі перебудови через низку невирішених проблем: неефективність механізмів надання соціального захисту, формальність соціальних гарантій, невідповідність мінімальних соціальних стандартів реальній економічній ситуації, відсутність системи цільової соціальної допомоги тощо. Фінансові механізми підтримки сімей з дітьми відіграють важливу роль як для сьогодення, так і для майбутнього України, тому потребують координованої роботи урядових і громадських структур, а також активної участі громадян. Ця проблематика має величезне значення й вимагає спільних зусиль усіх зацікавлених сторін для досягнення конкретних цілей.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування положень та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму фінансового забезпечення соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства.

Об'єкт дослідження – соціальний захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства.

Предмет дослідження – механізми, зміст та види фінансового забезпечення соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства.

У першому розділі бакалаврської роботи обґрунтовано теоретичні засади дослідження соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства: проаналізовано поняття та зміст соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства; досліджено інституційну структуру системи соціального захисту населення; проаналізовано соціальну допомогу як обов'язкову складову системи соціального захисту населення.

У другому розділі бакалаврської роботи нами було проведено аналіз системи фінансового забезпечення соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства.

На основі отриманих результатів дослідження розроблено механізми підвищення ефективності фінансування соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства.

Ключові слова: соціальний захист, сім'я, дитинство, материнство та батьківство, фінансове забезпечення.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМ'Ї, ДИТИНСТВА, МАТЕРИНСТВА ТА БАТЬКІВСТВА	6
1.1. Поняття та зміст соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства	6
1.2. Інституційна структура системи соціального захисту населення	14
1.3. Соціальна допомога як обов'язкова складова системи соціального захисту населення	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМ'Ї, ДИТИНСТВА, МАТЕРИНСТВА ТА БАТЬКІВСТВА.....	28
2.1. Аналіз державного рівня фінансування захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні	28
2.2. Шляхи підвищення ефективності фінансування соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства.....	44
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах економічної та соціальної нестабільності, підтримка сімей з дітьми стає надзвичайно важливою, оскільки вони зазнають значних труднощів через низку соціальних проблем, таких як недостатня матеріальна забезпеченість, хвороби, інвалідність, одноосібне виховання тощо. Це вимагає від уряду розробки та впровадження нових, ефективних соціальних програм, спрямованих на підтримку цієї категорії громадян у подоланні цих складнощів.

Система соціального захисту сімей, дитинства, материнства та батьківства в Україні знаходиться на етапі перебудови через низку невирішених проблем: неефективність механізмів надання соціального захисту, формальність соціальних гарантій, невідповідність мінімальних соціальних стандартів реальній економічній ситуації, відсутність системи цільової соціальної допомоги тощо. Ця ситуація призводить до того, що більшість сімей з дітьми опиняються в бідності, живучи у вкрай складних умовах.

Теоретичні й практичні аспекти соціального захисту населення, а також окремо позбавлених батьківського піклування, соціального захисту інвалідів, малозабезпечених сімей, сімей з дітьми досліджували в працях такі вчені, як Н. Болотіна, К. Бориченко, Е. Мачульська, К. Мельник, О. Потопахіна, С. Прилипко, С. Синчук, І. Сирота, Б. Сташків, Е. Тучкова, Н. Чередніченко, М. Чічкань, О. Чутчева, В. Шайхатдинов, І. Ярошенко та ін. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць у сфері соціального захисту, комплексне дослідження поняття й особливостей соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства відсутнє в науці соціального забезпечення.

Проблеми фінансування охорони материнства і дитинства в Україні є надзвичайно загостреними через низький рівень економічного розвитку країни. Фінансові механізми підтримки сімей з дітьми відіграють важливу роль як для сьогодення, так і для майбутнього України, тому потребують координованої роботи урядових і громадських структур, а також активної участі громадян. Ця проблематика має величезне значення й вимагає спільних зусиль усіх зацікавлених сторін для досягнення конкретних цілей.

Актуальність проблеми і відсутність належного теоретичного і практичного рівнів її аналізу в Україні, зумовлює вибір теми нашого дослідження «Фінансове забезпечення соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства».

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування положень та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму фінансового забезпечення соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства.

Об'єкт дослідження – соціальний захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства.

Предмет дослідження – механізми, зміст та види фінансового забезпечення соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати поняття та зміст соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства
2. Проаналізувати інституційну структуру системи соціального захисту населення.
3. Проаналізувати фінансове забезпечення соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні.
4. Розробити рекомендації щодо удосконалення механізмів фінансового забезпечення соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства.

Методи дослідження: в процесі дослідження було використано теоретичні та емпіричні методи дослідження, а також загальнонаукові методи, такі як: теоретичне узагальнення, аналіз, синтез, абстрагування.

Апробація результатів та публікації. Положення та результати дослідження були оприлюднені на XV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення». (16 травня 2024 р.) та викладені в тезах «Материнство та дитинство як об'єкт соціального захисту в Україні» (с. 82-84).

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМ'Ї, ДИТИНСТВА, МАТЕРИНСТВА ТА БАТЬКІВСТВА

1.1. Поняття та зміст соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства

Соціальний захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні є одним із найважливіших відповідальних завдань держави. Інститут охорони сім'ї, материнства, батьківства, дитинства має комплексну міжгалузеву природу та включає норми конституційного, адміністративного, цивільного, сімейного, трудового, права соціального забезпечення та інших галузей. Даний інститут охоплює увесь комплекс різноманітних необхідних гарантій (загальних, матеріальних та юридичних) та правових заходів примусу (запобіжні заходи і заходи захисту, поновлення прав, міри відповідальності т. ін.).

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства»[31] дитинство визначається, як «період розвитку людини до досягнення повноліття» [31].

Відповідно до ст. 3 Сімейного Кодексу України, «Сім'я:

1. Сім'я є первинним та основним осередком суспільства.
2. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно.

Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає.

3. Права члена сім'ї має одинока особа.
4. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства» [36].

Поняття материнства, батьківства на законодавчому рівні не визначається, що не виключає можливих відмінностей в їх трактування і вимагає вироблення єдиного уніфікованого підходу. В Сімейному Кодексі України в ст. 5 прописано, що «держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї» [36].

Згідно із частиною третьою ст. 51 Конституції України «сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою»[13]. У ст. 24 Конституції України закріплено «спеціальні заходи щодо охорони праці і здоров'я жінок, створення умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю із материнством, правовий захист, моральна та матеріальна підтримка материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» [13].

Чернік С. зазначає, що в науковій літературі існує підхід, відповідно до якого поняття «материнство» розглядають у широкому та вузькому розуміннях. Материнство в широкому правовому розумінні – це врегульовані законодавчими нормами суспільні відносини, спрямовані на захист інтересів матері і дитини, їх майнову і моральну підтримку. Материнство у вузькому розумінні – це забезпечена законом можливість жінки здійснювати репродуктивну функцію (народжувати здорових дітей), належним чином утримувати їх та виховувати в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини»[42, с. 26].

Ганкевич О., дає таке загальне визначення материнству і батьківству, а саме: «материнство – це фізіологічний, соціальний та психологічний стан жінки з моменту зачаття і до народження дитини, а з моменту народження як факт походження дитини від певної жінки, що оснований на кровній спорідненості між матір'ю і дитиною, юридично посвідчений актовим записом про народження дитини в державних органах РАЦС, що є передумовою виникнення правового статусу матері»[8].

«Батьківство – це соціальний та психологічний стан чоловіка з моменту зачаття і до народження дитини жінкою, а з моменту народження як факт походження дитини від певного чоловіка, що оснований на кровній спорідненості між батьком і дитиною юридично посвідчений актовим записом про народження дитини в державних органів РАЦС, що є передумовою виникнення правового статусу батька»[8].

Чернік С. також дає своє визначення поняттю батьківство. «Батьківство – це факт походження дитини від певного чоловіка, юридичне посвідчений записом в державних органах РАЦСу про народження, та участь чоловіка у вихованні й утриманні дитини» [42, с. 26-27].

Один з важливих напрямків соціальної політики країни – це захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства, який спрямований на підтримку матеріального та соціального становища всіх громадян.

Соціальний захист є важливим пріоритетом для нашої держави, орієнтованим на допомогу людям, які потрапили у складні життєві обставини. Його мета – підвищення рівня життя окремих сімей та всього населення шляхом надання соціальної допомоги, реабілітаційних послуг, встановлення різних пільг і компенсацій, а також проведення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю

Белова І. та Семенишена Н. зазначають, що «окремі науковці розглядають соціальний захист як систему, що складається із:

1) правових, соціально-економічних і організаційних заходів, котрі гарантує та реалізує державою з метою гарантування належного рівня життя людини, тобто матеріального забезпечення відповідно до стандартів сучасного суспільства;

2) інститутів державного соціального забезпечення, соціальної допомоги, соціального й особистого страхування, а також внутрішньо-організаційних форм соціальної допомоги, що функціонують для матеріального, медичного та реабілітаційного забезпечення людей похилого віку, непрацездатних, хворих, безробітних, сімей, які втратили годувальника, а також надання допомоги сім'ї;

3) принципів, методів, законодавчо установлених державою соціальних гарантій, заходів та закладів, котрі забезпечують умови для нормальної життєдіяльності різних соціальних категорій і груп» [2, с. 98].

Смирнова І., Лихошва О., Рак Н., Горієва Л. «соціальний захист визначають на основі таких складових; соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальна допомога» [37].

Проаналізувавши наукові підходи щодо законодавчого трактування прав соціального забезпечення населення Гузенко О. та Хайлова Т. зробили висновок, що «одним із напрямків, який на цей час потребує поглибленого дослідження, це принципи права соціального забезпечення, адже відсутність таких принципів робить неоднозначним дотримання законодавства в сфері соціального забезпечення» [9, с. 21].

Бондар М. зазначає, що на «сьогодні в Україні немає єдиного нормативного документу, який регулював би всі аспекти соціального захисту населення. Соціальне забезпечення розглядається як система державних заходів щодо надання матеріальної допомоги з метою компенсації, зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків на осіб, які через незалежні від них життєві обставини не мають достатніх засобів до існування. Це форма вираження політики держави, спрямованої на матеріальне забезпечення окремих категорій громадян (за рахунок частини державного та місцевих бюджетів, фондів соціального страхування, позабюджетних фондів)» [3].

Аналіз соціальних ризиків, які є характерними для соціального захисту сімей з дітьми, дозволяє досконаліше дослідити його властивості. Соціальним ризиком визначається небезпека, що носить суспільний характер. З першою ознакою тісно пов'язаний об'єктивний характер соціальних ризиків, так як вони настають переважно незалежно від волі особи. Але не можна говорити про виключно об'єктивний їх характер, так як деякі соціальні ризики, особливо у сфері соціального захисту сімей з дітьми, такі, як вагітність, народження дитини залежать як від об'єктивних, так і суб'єктивних факторів їх настання, частіше за все, вагоме значення мають воля та бажання особи.

Наступною ознакою соціальних ризиків є неможливість особи з об'єктивних причин самотійно подолати їх негативні наслідки.

Важливою ознакою соціальних ризиків є їх наслідки, якими визнаються втрата або зменшення заробітку, іншого доходу, що є джерелом засобів для існування як для особи, так і членів її сім'ї, а також втрата чи зміна соціального статусу, що стають підставами для соціального захисту.

Основною правовою ознакою соціальних ризиків є те, що вони потребують законодавчого закріплення обставини, внаслідок якої особа має право на соціальний захист.

Кривошеїн В. зазначає, що «з огляду на організаційно-правові форми соціального забезпечення, соціальні ризики можна класифікувати на страхові, тобто ті, які забезпечуються в межах системи соціального (державного та недержавного) страхування, та нестрахові – забезпечуються за програмою соціальної державної підтримки» [14, с. 22-23].

Аналізуючи природу соціального ризику, Яковлева Г. зазначає, що «соціальний ризик у широкому розумінні – це існуюча незалежно від її нормативно-правового закріплення складна життєва обставина різного походження (демографічного, фізіологічного, політичного, економічного тощо), яка має певну вірогідність наступити, у зв'язку з чим спричинити втрату людиною (дитиною, громадянином, іноземцем, особою без громадянства) або спільнотою людей засобів до існування, зниження можливості забезпечити себе та своїх близьких мінімально необхідним рівнем матеріальних та інших благ, необхідних для продовження життєдіяльності, необхідність соціальної адаптації та повернення до нормального способу життя без сторонньої допомоги. Важливо розглядати поняття соціального ризику саме у широкому його розумінні з метою усвідомлення того, що не всі ті соціальні ризики, які мають певну вірогідність наступити або ж уже наступили, є підставою для отримання соціального забезпечення, оскільки не закріплені у законодавстві. Проте вони спричиняють такі ж негативні наслідки, як і ті, подолання яких гарантується системною заходів соціального забезпечення. Зазначений стан

справ потребує подальшого розвитку та удосконалення правового регулювання, розробки нових нормативно-правових актів, ведення переліку соціальних ризиків, закріплення нових підстав та заходів соціального забезпечення»[45, с. 51-52].

На основі аналізу законодавства в Україні виділяються різні ситуації, які можуть стати причиною соціальних ризиків для сімей з дітьми, такі як вагітність, народження дитини, хвороба дитини або дорослого, який про неї дбає, а також інші складні обставини, такі як самотня батьківська діяльність, багатодітність, чи втрата годувальника. У зв'язку з цим важливим завданням для нашої країни є підтримка та зміцнення сімей, особливо в період виховання дітей, шляхом реалізації соціальних заходів.

Наступною ознакою, яка визначає сутність та зміст поняття соціального захисту, є характеристика суб'єкта, який має право на такий захист. У контексті даної роботи суб'єктом є сім'я з дітьми. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [7] «сім'єю є особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Відповідно до частини четвертої ст. 3 Сімейного кодексу України однією з підстав виникнення сімейних відносин є також кровне споріднення, однак визначення цього поняття у законодавстві відсутнє» [7].

Тобто сім'я з дітьми – це сукупність осіб, об'єднаних шлюбом, кровною спорідненістю, свояцтвом, або осіб, які проживають разом та ведуть спільне господарство, утримують рідних, усиновлених дітей або дітей, над якими встановлено опіку чи піклування.

Соціальний захист сімей з дітьми зумовлює диференціацію видів такого захисту залежно від матеріально-економічного стану родини, житлово-побутових умов їх існування, а також ролі у реалізації демографічної політики держави.

У зв'язку з цим сім'ї з дітьми можна класифікувати:

- за рівнем матеріального забезпечення: малозабезпечені сім'ї; сім'ї з дітьми, сукупний середньомісячний дохід яких у розрахунку на кожного члена сім'ї, перевищує прожитковий мінімум;

- залежно від стану здоров'я дитини: сім'ї з здоровими дітьми; сім'ї з дітьми, які страждають від легких захворювань; сім'ї з ВІЛ-інфікованими дітьми і дітьми, які страждають від хвороб, обумовлених ВІЛ; сім'ї з дітьми-інвалідами; сім'ї з дітьми, які належать до потерпілих від Чорнобильської катастрофи; сім'ї з дітьми, які страждають від інших хронічних хвороб.

Залежно від ролі у реалізації демографічної політики держави сім'ї з дітьми можна також класифікувати за декількома критеріями:

- за кількістю дітей в сім'ї: багатодітні сім'ї; сім'ї, кількість дітей у яких менша трьох;

- за кровним спорідненням: сім'ї, що виховують рідних дітей; сім'ї, що виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

- за складом осіб, які утримують родину: повні сім'ї; неповні сім'ї.

Соціальний захист сімей з дітьми характеризується рядом ознак, які притаманні соціальному захисту населення в цілому, визначають його особливості та мають важливе значення при формулюванні поняття соціального захисту сімей з дітьми.

По-перше, соціальний захист сімей з дітьми має загальний характер, що означає поширення видів такого захисту не лише на громадян України, а й на іноземців та осіб без громадянства.

По-друге, ознакою соціального захисту сімей з дітьми є його усебічність, що знаходить своє відображення у численності передбачених законодавством обставин, які порушують нормальну життєдіяльність зазначеної категорії населення, та є підставами здійснення такого захисту.

Третя ознака – диференціація умов та рівня соціального захисту, що проявляється у встановленні підвищених розмірів соціальних допомог, наданні додаткових видів соціального захисту тощо.

Ще однією ознакою соціального захисту сімей з дітьми є різноманітність джерел його фінансування. Такими можуть бути обов'язкове державне соціальне страхування за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, організацій, а також бюджетні та інші джерела соціального забезпечення; створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Характерною ознакою соціального захисту сімей з дітьми також є різноманітність форм та видів його здійснення.

Бурлака О. пропонує «під соціальним захистом сім'ї, дитинства, материнства та батьківства розуміти систему економічних, організаційно-правових, фінансових заходів, які спрямовані на забезпечення належного життєвого рівня для сімей з дітьми, багатодітних, неповних і малозабезпечених сімей, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, інвалідів з дитинства та дітей-інвалідів, надання їм соціальної допомоги й соціальної підтримки, встановлення гарантій, пільг, компенсацій унаслідок виникнення відповідних соціальних ризиків (малозабезпеченість, сирітство, інвалідність, тощо) з метою їх подолання чи пом'якшення» [6, с. 126].

Аналізуючи сутність соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства, можемо виокремити основні його ознаки, а «саме:

- 1) має системний характер;
- 2) притаманний комплексний характер;
- 3) упроваджується через економічні, правові, фінансові, організаційні заходи;
- 4) має чітко визначену мету – забезпечення добробуту й матеріального, психологічного, фізичного благополуччя сімей з дітьми, багатодітних, неповних і малозабезпечених сімей, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, інвалідів з дитинства та дітей-інвалідів;
- 5) реалізується уповноваженими на те державними органами, установами, соціальними службами, організаціями тощо;

б) в основі соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства лежить система ризиків: малозабезпеченість, сирітство, інвалідність, багатодітність, тощо;

7) найбільш поширеними видами соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства є допомоги, соціальні послуги, соціальні пільги» [6, с. 126-127].

Отже що соціальний захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства має комплексний характер, а отже, він об'єднує такі окремі блоки як: 1) соціальний захист сімей з дітьми; 2) соціальний захист малозабезпечених сімей з дітьми; 3) соціальний захист неповних сімей; 4) соціальний захист багатодітних сімей; 5) соціальний захист безпритульних дітей, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; 6) соціальний захист осіб з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю.

1.2. Інституційна структура системи соціального захисту населення

Тлумачення соціального захисту населення як системного утворення дає нам можливість при його дослідженні охопити більш ширше коло реальних об'єктів і суб'єктів, процесів та тенденцій, в тому числі абстрактних конструкцій.

Система соціального захисту населення складається із сукупності інститутів, які включають функціональні підсистеми у вигляді інститутів економічної, соціальної, політичної, організаційної та правової підсистеми (рис. 1.1.).

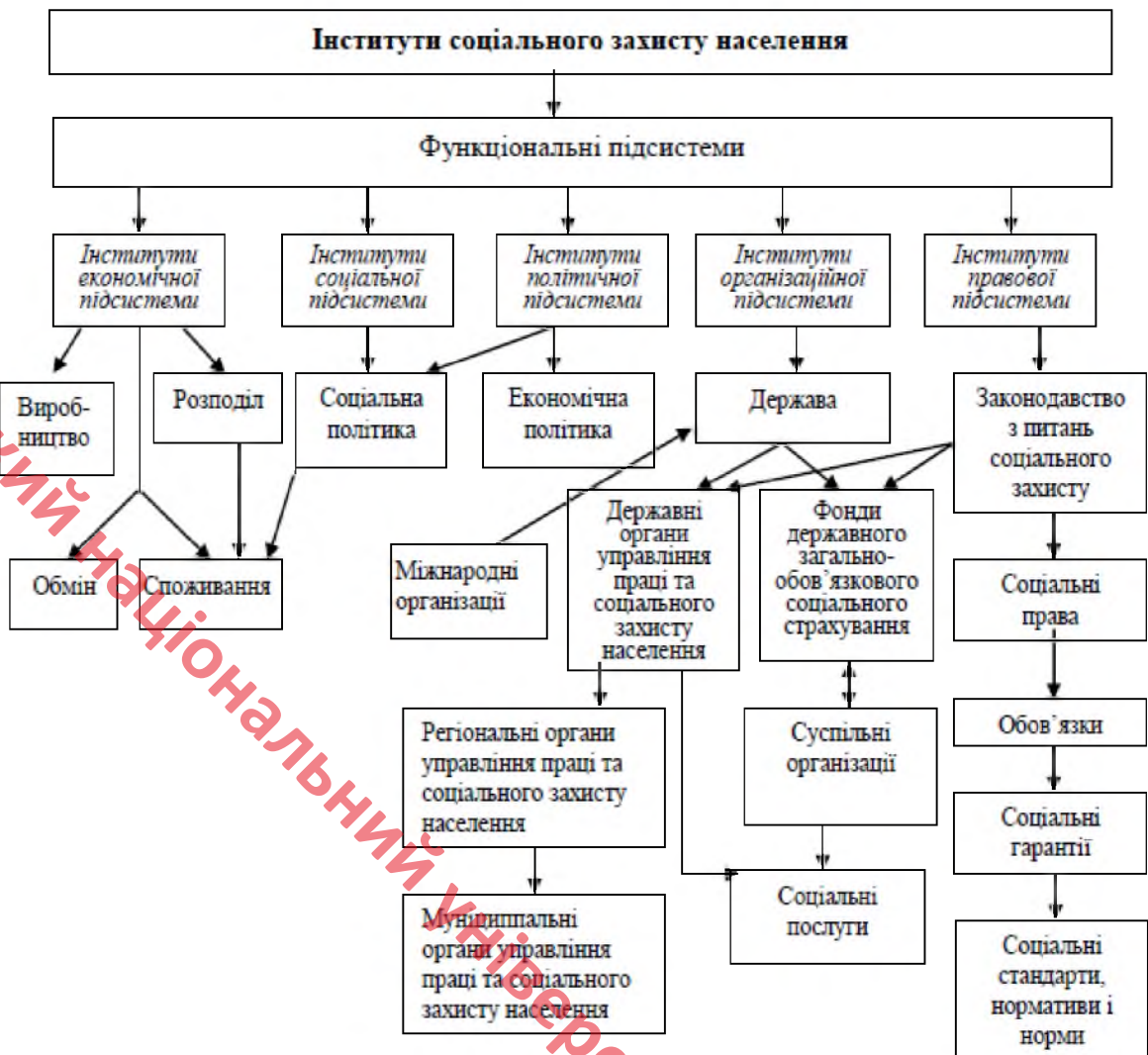

Рис. 1.1. Інститути соціального захисту населення

Основою соціального захисту населення є інститути економічної підсистеми, адже тільки при наявності кінцевих результатів їх функціонування у вигляді валового внутрішнього продукту будуть розроблені матеріальні блага та послуги, які потім підлягають розподілу, обміну і споживанню. Інститути економічної підсистеми, з одного боку, функціонують з метою задоволення наявних в даний час потреб, а з другого – направлені на забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства, його якісне вдосконалення.

Інститути соціальної підсистеми соціального захисту, становлять організоване ціле, котре охоплює окремих індивідів, різні спільноти, для яких характерні різноманітні взаємовідносини. Особливо стадії соціальної

підсистеми полягають в тому, що адресно вони формуються для відповідної соціальної спільноти.

Інститути політичної підсистеми представляють собою багатоаспектне утворення, до складу якого входять держава в особі державного апарату, партії, різноманітні громадські об'єднання тощо. Важливою рисою для інститутів політичної підсистеми має працювати принцип гуманізму, який «ґрунтується на визнанні невід'ємних прав людини, в тому числі й її права на гідне життя для кожної особи, незалежно від національних, расових, релігійних, вікових, статевих, індивідуальних або соціальних ознак. Держава завжди виконувала і виконує не лише функції інструменту реалізації економічних інтересів суспільства, а й функції захисту панівних соціальних верств».

Інститути організаційної підсистеми соціального захисту населення – це «сукупність процесів, дій, здійснюваних відповідними структурами суспільства та спрямованими на об'єднання складових соціального захисту в єдине ціле як життєздатної системи. Вони забезпечує внутрішню впорядкованість та взаємодію відносно незалежних частин цієї системи. Одним із завдань функціонування та розвитку інститутів організаційної підсистеми – об'єднання складових соціального захисту у систематизовану, цілісну систему. Для отримання бажаних результатів важливу роль відіграють інститути даної підсистеми. До них ми можемо віднести державу з її :

а) державні органи управління праці та соціального захисту населення; регіональні органи управління праці та соціального захисту населення; муніципальні органи управління праці та соціального захисту населення;

б) фонди державного загально – обов'язкового соціального страхування»[35].

«Забезпечення соціального захисту населення потребує тісного взаємозв'язку і взаємодії економічної та соціальної політики. Економічна політика окремо від соціальної не буде довершеною і не зможе забезпечити успіх у соціально-політичному розвитку суспільства, в тому числі в досягненні високого рівня соціальної захищеності його громадян. З іншого боку, соціальна

політика поступово перетворюється на серцевину економічного регулювання. Тому саме в ній треба вбачати джерело формування та реалізацію конкретних економічних програм у сфері соціального захисту населення» [35, с. 130-131].

В інституційній структурі систему соціального захисту населення України можна подати у вигляді наступних організаційно-правових форм (рис. 1.2.).

«Організаційно-правові форми соціального захисту населення входять до його складу і мають власну ієрархічну будову. Тому доречним при їх дослідженні є врахування того факту, що сам інститут може являти собою складну ієрархічну структуру, котра складається з різноманітних елементів, і як вже відмічали аналітики, втілюються у великій кількості організацій» [35, с. 136]. В нинішніх умовах це проявляється в наявності відповідним чином інституціоналізованих формувань, зайнятих практичним втіленням в життя функцій системи соціального захисту населення.

Ружевський М. у своїх дослідженнях аналізує складові інституційно-правового механізму. Ним також було схематизовано «складові інституційно-правового механізму соціального захисту населення» [35, с. 137] (рис. 1.3.).

Наведеного рисунка впливає, що ефективний соціальний захист населення базується на забезпеченні та дотриманні соціальних прав, державних стандартів та гарантій. Практичне застосування цих правил має бути обґрунтованим, забезпечуючи захист інтересів громадян та надання їм необхідних послуг високої якості. Використання нових досягнень науки і техніки має сприяти поліпшенню цих послуг та забезпечити рівний доступ до них для всіх, заснований на принципах добровільності та гуманності.

Рис.1.2. Організаційно-правові форми соціального захисту населення

Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» дає таке трактування соціальним гарантіям – «встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, встановлені законами пільги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму» [23].

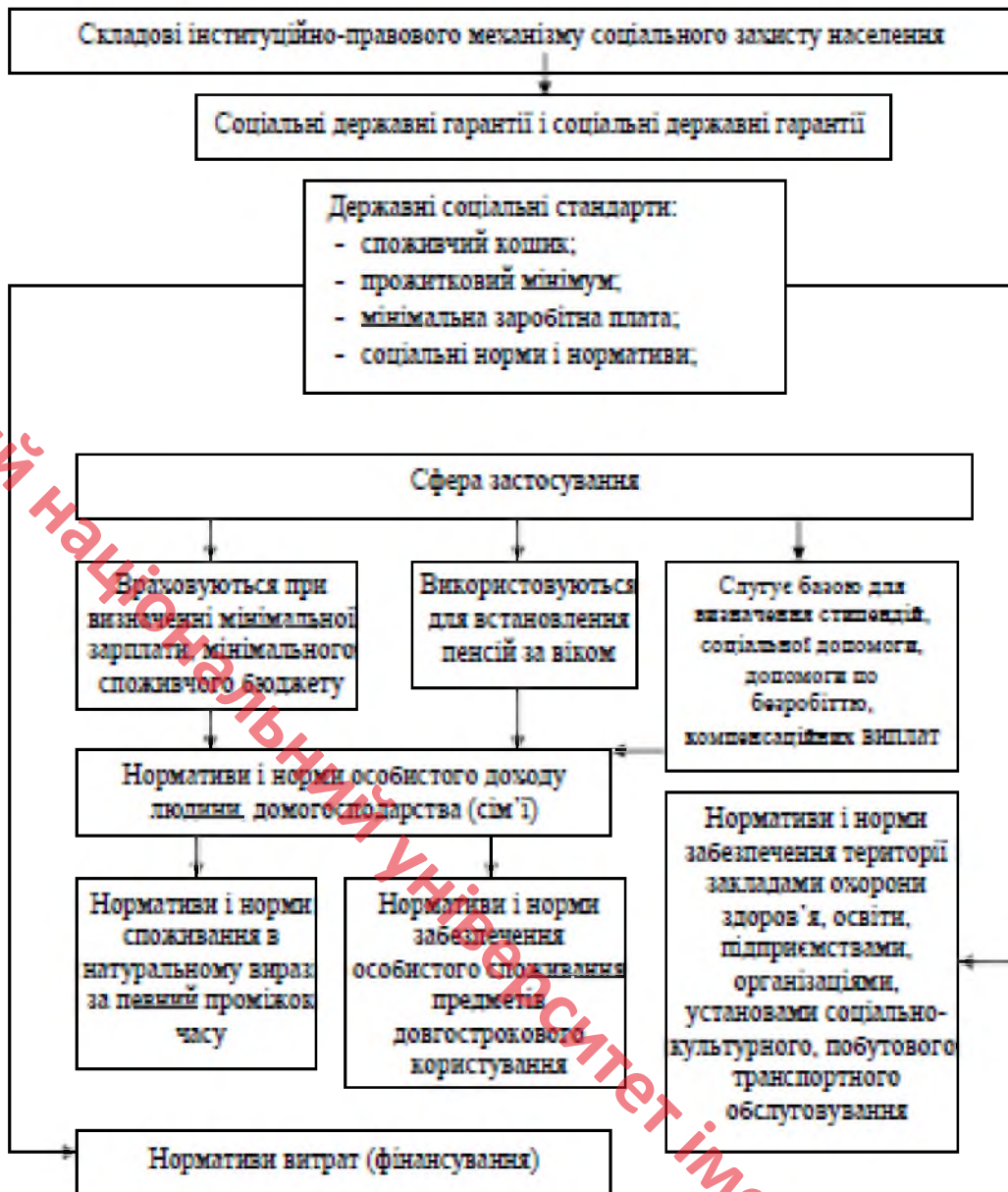

Рис.1.3. Структурно-логічна схема інституційно-правового механізму соціального захисту населення (за Ружевським М.) [35, с.128]

Соціальні гарантії як інституційна основа соціального захисту населення формуються в суспільстві під впливом рівня економічного розвитку та стану забезпечення демократичних засад функціонування суспільства (рис. 1.4.).

В інституційному розумінні соціальні гарантії мотивують осіб, на які вони поширюються, діяти відповідно до встановлених стандартів і нейтралізують відхилення в їх поведінці. Ці гарантії визначають якісні

параметри взаємодії між людьми, що дозволяє більш точно управляти їх свідомою діяльністю у забезпеченні функціонування соціального захисту населення. У цьому контексті вони відіграють важливу роль у регулюванні соціально-захисних процесів у суспільстві.

Обсяг та рівень забезпеченості «соціальних гарантій у країні відображає її економічну розвиненість та стабільність, тому соціальні гарантії повинні здійснюватися за такими параметрами:

1) держава мусить гарантувати кожному громадянину, який здійснює трудову діяльність, прийнятий рівень добробуту за допомогою мінімального рівня заробітної плати, її індексації, помірних податків і невтручання у підприємницьку діяльність;

2) задоволення так званих пріоритетних потреб суспільства, опікування якими держава не може довірити кожному громадянину самостійно (потреби у здобутті загальної освіти, вихованні дітей і підлітків, проведенні культурно-освітньої роботи, підготовці кадрів, організації охорони здоров'я і розвитку фізичної культури). Держава законодавчо гарантує задоволення цих потреб за рахунок бюджету за мінімально достатніми обсягами у формі безплатних послуг» [33, с. 116];

3) «зближення рівнів життя різних груп населення, недостатня з забезпеченість яких пов'язана переважно з причинами, що не залежать від їхніх трудових зусиль (підвищене навантаження утриманців на працездатних, стан здоров'я, вік, утрата роботи, кризові явища в економіці). У цьому разі формами задоволення відповідних потреб можуть бути пенсії, допомоги, стипендії, грошові виплати, їх індексація, матеріальна допомога, пільги з податків, платежів і послуг» [33, с. 116].

Рис.1.4. Класифікація соціальних гарантій

Система соціального захисту населення складається з окремих структурних компонентів та взаємодіє з економічною системою суспільства на різних рівнях. Її функціонування та розвиток забезпечуються через інституційні механізми, такі як соціальні права, гарантії та державні стандарти. Ці механізми, як соціальні інститути, визначають якісні аспекти взаємодії між людьми, підприємствами та державою, а також конкретизують їх свідому діяльність у забезпеченні функціонування соціального захисту населення та регулюванні соціально-економічних відносин.

1.3. Соціальна допомога як обов'язкова складова системи соціального захисту населення

Соціальна допомога виступає як одна із складових соціального захисту населення. Категорію «соціальна допомога» прийнято тлумачити як в широкому та і у вузькому значенні. У широкому розумінні категорія «соціальна допомога» стосується всіх видів державного соціального забезпечення, що виплачуються державою у грошовій або натуральній формі. До соціальної допомоги відноситься й турбота держави та суспільства про громадян, хто потребує допомоги. Допомога, пов'язана з віком, станом здоров'я, соціальним становищем, недостатніми засобами до існування. Соціальна допомога (соціальний захист, соціальне забезпечення) виявляється в пенсіях, допомогах, наданні матеріальної допомоги, догляді за хворими та людьми похилого віку, догляді за дітьми.

Юрчик Г. проаналізувавши праці вітчизняних науковців сформував існуючі підходи до визначення сутності соціальної допомоги (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Підходи до визначення сутності соціальної допомоги

Автор	Визначення соціальної допомоги
Шаманська Н.	«система заходів для покращення матеріального стану певних соціальних прошарків населення шляхом реалізації відповідних соціальних програм і забезпечення діяльності мережі відповідних соціальних закладів» [44]
Мандибура В.	«грошова допомога й допомога в натуральній формі, що здебільшого фінансується з бюджету та добровільних пожертвувань і сплачується нужденним людям як на основі перевірки їхнього доходу та засобів існування, так і за певними критеріями без перевірки доходу» [44]
Вітер В.	«гарантовані, врегульовані нормами права разові або періодичні виплати соціально-аліментарного характеру чи набір товарів і послуг, що надаються з метою матеріальної підтримки громадян, які в силу певних соціальних випадків, передбачених законом, потребують такої допомоги» [44]

Буяшенко В.	«механізм соціального самоконтролю, спрямований на рішення різноманітних конфліктів, суперечок і зсувів, що виникають у просторі його існування; механізм спрямований на рішення соціальних, економічних та психологічних проблем у суспільстві, на створення умов, сприятливих для відновлення і покращення здатності людей до соціального функціонування» [44]
Великсар Т.	«гарантовані та урегульовані законодавчо грошові виплати та допомога у вигляді наборів товарів і послуг з метою матеріальної підтримки населення, що в результаті незалежних від них обставин опинилися в скрутному становищі та потребують даної допомоги за результатами перевірки їхнього доходу та засобів існування» [44]

Соціальну допомогу, як одну із форм соціального забезпечення населення України, «доцільно поділити за такими критеріями:

- 1) мета надання:
  - компенсаційні: надаються з метою компенсації втраченого доходу протягом нетривалого періоду (як правило у % від попереднього заробітку);
  - підтримуючі: надаються особам, які не мають джерел і засобів для існування, або ж додатково до наявного доходу у визначених випадках;
- 2) джерела фінансування:
  - страхові: призначаються застрахованим особам за рахунок страхових фондів на визначених умовах
  - нестрахові: надаються громадянам на безеквівалентній основі на визначених умовах за рахунок;
- 3) принцип призначення:
  - категорійні (універсальні): надаються заявнику за ознакою його соціального статусу без врахування розміру доходів;
  - адресні: призначаються з урахуванням рівня доходів заявника;

– комбіновані: при призначенні першочергово враховується приналежність особи до категорії, на яку безпосередньо спрямована ця допомога, проте при визначенні розміру допомоги враховується дохід заявника;

4) форми надання:

- готівка: надаються у грошовій формі;
- натуральна: надаються у натуральній формі у вигляді продуктів харчування, одягу, медикаментів та ін.;
- безготівкова: надаються в безготівковій формі в рахунок оплати товарів, робіт, послуг;

5) суб'єкт надання:

- індивідуальні: надаються конкретним фізичним особам, які зазнали певного соціального ризику;
- колективні: надаються сім'ям (домогосподарствам) у визначених випадках (заявником на призначення є уповноважений представник сім'ї);

б) строки виплат:

- разові: надаються разово у випадку настання соціального ризику (смерть, народження дитини);
- періодичні: надаються протягом визначеного періоду (втрата працездатності);
- регулярні: надаються регулярно (як правило, щомісячно)» [44].

Існують різні види соціальної допомоги, оскільки законодавець при їх визначенні враховує більшість життєвих ситуацій, які можуть породжувати право на соціальну допомогу. Водночас українське законодавство дозволяє органам місцевого самоврядування встановлювати у своєму регіоні інші види соціальної допомоги (рис. 1.5.).

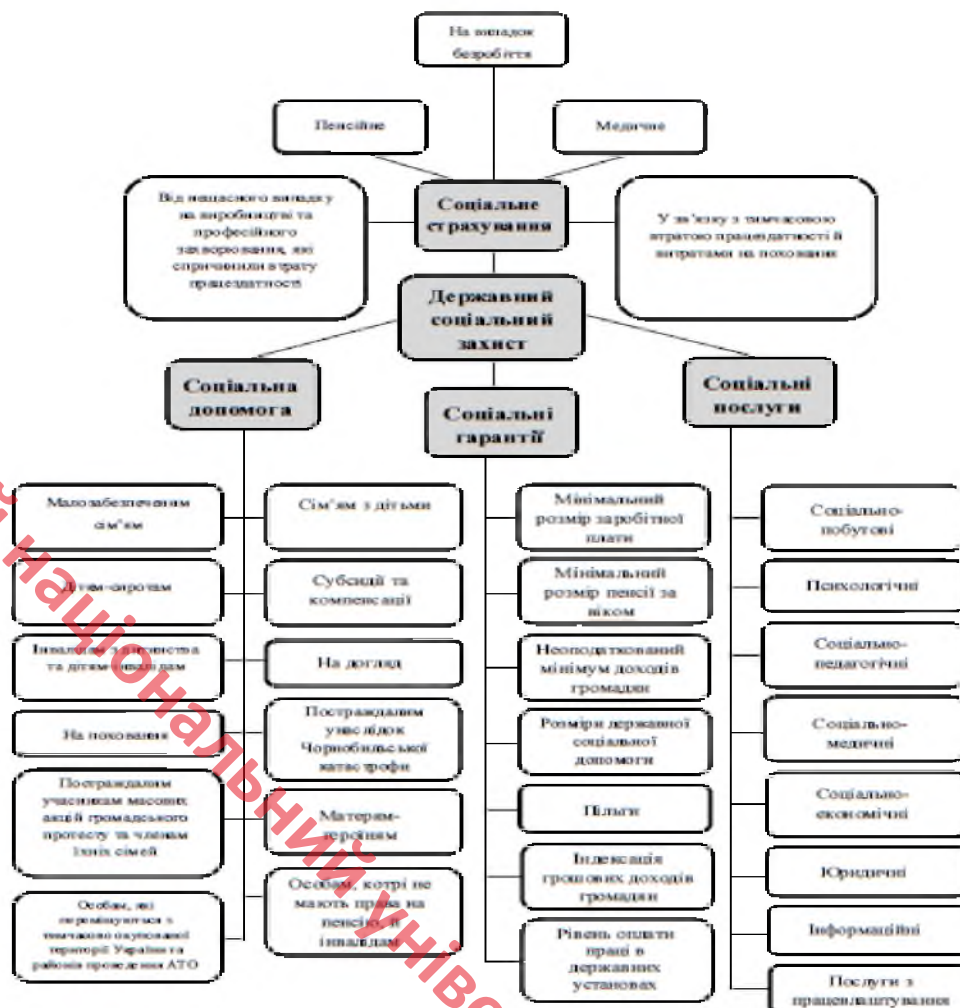

Рисунок 1.5. Структура державної системи соціального захисту населення в Україні

До державної соціальної допомоги «належать допомоги:

- державна допомога сім'ям з дітьми;
- допомога малозабезпеченим сім'ям;
- державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю;
- щомісячна грошова допомога особі, яка проживає разом особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, який за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, на догляд за ним»[20];

- «державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю;
- допомога на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- пільги та компенсаційні виплати особам з інвалідністю, «ветеранам війни та праці»;
- пільги та компенсації особам, які постраждали внаслідок політичних репресій;
- «пільги та компенсаційні виплати особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»;
- тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів;
- житлова субсидія;
- допомога на поховання»[20];
- «державна соціальна допомога на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошове забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною»;
- одноразова винагорода жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Мати-героїня»;
- грошова компенсація вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян;
- грошова компенсація замість санаторно-курортної путівки та вартості самостійного санаторно-курортного лікування;
- компенсація фізичним особам, які надають соціальні послуги;
- компенсаційна виплата особі, яка здійснює догляд за особою з інвалідністю I групи або особою, яка досягла 80 років»[20];
- «одноразова матеріальна допомога особам, які постраждали від торгівлі людьми;

- щомісячна адресна допомога внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг;
- одноразова грошова допомога постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам;
- тимчасова державна соціальна допомога непрацюючій особі, яка досягла віку, визначеного частиною першою статті 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», але не набула права на пенсійну виплату у зв'язку з відсутністю страхового стажу;
- соціальна допомога патронатним вихователям;
- матеріальна допомога військовослужбовцям, звільненим з військової строкової служби» [20];
- «одноразова грошова допомога членам сімей осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року, та особам, які отримали тілесні ушкодження, побой, мордування під час участі в зазначених акціях;
- одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера;
- допомога на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях» [20].

Отже, система соціальної допомоги в Україні передбачає виплату низки соціальних допомог. Поміж них переважають страхові соціальні допомоги, необхідною умовою призначення яких є сплата страхових внесків. У той же час, важливою складовою соціальної політики будь-якої держави є виплата не страхових соціальних допомог, які виплачуються за рахунок бюджетних коштів на без еквівалентній основі.

Отже, соціальний захист населення залишається конституційною прерогативою держави та проводиться її відповідними соціальними інституціями на підставі законодавчих актів шляхом використання

державних соціальних стандартів. Аналіз структурних складових системи соціального захисту населення України дає підстави стверджувати, що існуюча структура соціального захисту населення є розгалуженою, широко охоплюючою. Викладене дає змогу дійти висновку, що вдосконалення системи соціального захисту населення як складової частини соціальної політики має відбуватися в напрямі формування економічних і соціальних інститутів, притаманних ринковим відносинам.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМ'Ї, ДИТИНСТВА, МАТЕРИНСТВА ТА БАТЬКІВСТВА

2.1. Аналіз рівня державного фінансування захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні

Фінансова підтримка сімей з дітьми є важливим аспектом соціальної та сімейної політики в Україні. Ця підтримка постійно розвивається, реформується та удосконалюється з плином часу. В країні існує розроблений фінансовий інструментарій, який спрямований на захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства.

Найкраще, на нашу думку, графічно сформував систему фінансового механізму соціального захисту населення (у т.ч. і соціального захисту материнства і дитинства) ЖукО (рис. 2.1.) [11].

Основні структурні елементи фінансового забезпечення системи соціального захисту населення Баранник Л. «згрупувала у такі три ланки, як організаційні форми (органи управління системою соціального захисту населення, правове, нормативне, інформаційне, технічне та кадрове забезпечення), методи (фінансове планування, фінансове забезпечення, фінансове регулювання та фінансовий контроль і облік) та важелі (фінансові ресурси, фінансові резерви, пільги, стимули, санкції, норми, ліміти, нормативи і квоти)» [11].

Особливість фінансового забезпечення системи соціального захисту населення полягає у тому, що «система соціального захисту населення є системою грошових відносин та опосередковує процеси руху грошових потоків, які перетворюються потім на державні та приватногосподарські фінансові ресурси і використовується для соціального захисту населення внаслідок дії спеціальних фінансових методів. У структурі фінансового механізму системи соціального захисту населення виокремлюємо чотири

Рисунок 2.1. Структура фінансового механізму системи соціального захисту населення України за Жук О. [11]

основні групи елементів: фінансово-організаційні форми, фінансові методи, фінансові інструменти та фінансові важелі. При цьому зазначимо, що останні дві групи є засобами фінансового регулювання» [11].

Фінансовий механізм соціального захисту населення – це складна система економічних відносин, де кожен елемент виконує свої функції і спільно з іншими забезпечує ефективне функціонування фінансів у сфері соціального захисту населення. Враховуючи всі особливості фінансового механізму соціального захисту населення Насібова О. побудувала «дієву структурно-функціональну модель фінансового механізму соціального захисту населення, основними компонентами якої є інституційного забезпечення, фінансових методів, фінансових важелів та фінансових інструментів, компетентне застосування яких забезпечить фінансову надійність та стійкість системи соціального захисту населення» [18] (рис. 2.2.).

На сьогоднішній день захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства гарантується за допомогою єдиного комплексу законних загально визнаних заходів, що мають відношення до різних галузям прав.

До заходів фінансового характеру можна віднести:

– комплекс різних видів державної допомоги і виплат, який включає в себе грошові допомоги, виплати, компенсації, які належать до відання держави, особисте страхування;

– політику доходів, яка покликана заповнювати втрачений або недоотриманий дохід сімей, у яких є діти, через що надаються податкові пільги.

Розмір державної соціальної допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом.

До стабілізації економічного становища в Україні розмір державної соціальної допомоги визначається з урахуванням рівня забезпечення прожиткового мінімуму.

Рисунок 2.2. Структурно-функціональна модель фінансового механізму соціального захисту населення за Насібовою О. [18]

Рівень забезпечення прожиткового мінімуму встановлюється виходячи з можливостей Державного бюджету України і затверджується одночасно з прийняттям закону про Державний бюджет України на відповідний рік. В таблиці 2.1. прописано динаміки прожиткового мінімуму на одну особу за 2020-2024 р.

Таблиця 2.1.

Аналіз динаміки прожиткового мінімуму за 2020-2024 роки

Показник	Період					Відхилення 2024 від 2020, грн.
	з 01.01.2020	з 01.01.2021	з 01.01.2022	з 01.01.2023	з 01.01.2024	
Прожитковий мінімум на одну особу						
Загальний показник	2027	2189	2393	2589	2920	+802
для дітей віком до 6 років	1779	1921	2100	2272	2563	+784
для дітей віком від 6 до 18 років	2218	2395	2618	2833	3196	+978
працевдатні особи	2102	2270	2481	2684	3028	+926
особи, що втратили працевдатність	1638	1769	2093	2093	2361	+723

З наведених даних видно, що для дітей віком до 6 років збільшення прожиткового мінімуму становить 784 грн., а від 6 до 18 років ще більше – 978 грн. (з 2218 до 3196 грн.).

За даними Міністерства соціальної політики України в 2022 році Надання органами соціального захисту населення окремих видів державної допомоги сім'ям з дітьми¹ у 2022 році (табл. 2.2.) [39].

Таблиця 2.2.

Надання органами соціального захисту населення окремих видів державної допомоги сім'ям з дітьми¹ у 2022 році [39]

	Кількість отримувачів допомоги, осіб	Кількість дітей, на яких отримано допомогу, осіб	Виплачена сума коштів отримувачам допомоги, млн.грн.
Допомога сім'ям з дітьми	1194979	1228044	14333,5
Допомога при усиновленні дитини	2810	3463	33,1
із них чоловікам	207	245	x
Допомога при народженні дитини	925406	981079	9193,2
із них чоловікам	17251	18259	x
із загальної кількості отримувачів допомоги при народженні дитини надано допомогу:			
за заявами в електронній формі з використанням кваліфікованого електронного підпису	70210	78204	842,1
на дітей, які народилися до 2022 року	716888	760293	6157,9
на дітей, які народилися у 2022 році	208518	220786	3035,4
Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування	40220	49517	2974,4
із них чоловікам	4337	5414	x
із загальної кількості отримувачів допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування:			
надітейвікомдоб років	4249	5051	316,4

із них надітейзінвалідністювіком до 6 років	145	204	33,5
надітейвікомвід6до18 років	35969	44431	2652,5
із них надітейзінвалідністювіком від6 до18 років	1482	1558	122,4
опікучипіклуванняякіє вихованцяמידитячихзакладів освіти,що фінансуються не за рахунок бюджетних коштів	2	35	5,4
Допомога на дітей одиним особам	127934	191696	1809,8
із них одиним матерям	125737	188729	x
одиним усиновлювачам	544	713	x
удовам	1383	1827	x
удівцям	270	427	x
із загальної кількості отримувачів допомоги на дітей одиним особам отримано допомогу			
на дітей віком до 6 років	48562	71816	594,8
на дітей віком від 6 до 18 років	76609	116842	1188,9
на дітей віком від 18 до 23 років, якщо діти навчаються за денною формою у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти	2763	3038	26,2
Допомога на дітей, хворих на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні	2199	2289	72,3

захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, на дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, яким не встановлено інвалідність			
Із загальної кількості отримувачів допомоги на дітей – які проживають на території населеного пункту, якому надано статус гірського	12471	12099	323,2

Важливим заходом державної підтримки жінки є допомога по вагітності та пологах, яка дає право на оплачувану відпустку при народженні дитини. Однак фінансової підтримки сім'ї потребують і після народження дитини. Кожна вагітна жінка (у тому числі неповнолітня) має право на отримання відпустки та виплат у зв'язку з вагітністю та пологами. Тривалість відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами становить 126 днів (70 календарних днів до пологів та 56 днів після). У разі ускладнених пологів або народження двох чи більше дітей тривалість післяпологової відпустки збільшується до 70 днів. Отже, вся відпустка триватиме 140 календарних днів. Жінки, віднесені до 1-3 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, мають право на 180 днів відпустки (90 днів до пологів та 90 днів після). Слід відзначити, що допомога при народженні дитини надається одному з батьків дитини (опікуну), який постійно проживає разом з дитиною та призначається за умови, якщо звернення за її

призначенням надійшло не пізніше дванадцяти місяців з дня народження дитини.

Ще одним видом державних соціальних допомог є допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам. Закон України «Про особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» [26] право на державну соціальну допомогу мають інваліди з дитинства і дітиінваліди віком до 18 років.

Фінансові гарантії, які надаються в Україні сім'ям з дітьми у 2024 році представлені в таблиці 2.3. та рисунках 2.3., 2.4.

Таблиця 2.3.

Фінансові гарантії, що надаються в Україні сім'ям з дітьми із 01.01.2024р.

Вид допомоги	Фінансове забезпечення
Допомога по вагітності і пологам	Мінімальна сума декретних виплат на місяць не може бути нижчою, ніж мінімальна заробітна плата (7100 грн.), максимальна – не більше «розміру максимальної величини бази нарахування єдиного внеску» (сума дорівнює 15 розмірам мінімальної зарплати (наразі 106 500 грн.). Для жінок, які не працюють, виплати становлять 25% від місячного прожиткового мінімуму для працездатної особи (2 920 грн.).
Допомога при народженні дитини	Грошова допомога при народженні дитини: 41 280 грн. Перша разова виплата 10 320 грн. допомоги, а решта протягом наступних 36 місяців рівними частинами (860 грн.). Пакунок малюка: вартість набору 7 689 грн.
Допомога по догляду за дитиною до 3-х років	Муніципальна няня: відшкодування витрат на суму 7100 грн.
Допомога по догляду за хворою дитиною	Для дітей віком до шести років - 5 126 грн. Для дітей 6-18 років - 6 392 грн.
Допомога одиноким	До 6 років 2563,00 грн.

матерям	Від 6 до 18 років 3196,00 грн. Від 18 до 23 років 3028,00 грн.
Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування	До 6 років 6407,50 грн. Від 6 до 18 років 7999,00 грн.
	До 6 років для дітей з інвалідністю - 8970,50 грн. Від 6 до 18 років для дітей з інвалідністю – 11186,00 грн.

Рисунок 2.3. Аналіз динаміки розміру аліментів на одну дитину віком до 6 років за 2020-2024 роки

Рисунок 2.4. Аналіз динаміки розміру аліментів на одну дитину віком від 6 до 18 років за 2020-2024 роки

Аналізуючи дані, ми можемо зробити висновок, що мінімальний розмір аліментів на одну дитину до 6 років за останні 4 роки збільшився на 392 грн., а від 6 до 18 років збільшився на 489 грн.

Станом на 01.01.2024 р. «державна соціальна допомога на дітей з інвалідністю становить:

- на дітей з інвалідністю віком до 18 років – 2361,00 грн.;
- на дітей з інвалідністю підгрупи А віком до 6 років з надбавкою на догляд – 6778,70 грн.;
- на дітей з інвалідністю віком до 6 років з надбавкою на догляд – 2934, грн.;
- на дітей з інвалідністю підгрупи А віком від 6 до 18 років з надбавкою на догляд – 8044,70 грн.» [38];
- «на дітей з інвалідністю віком від 6 до 18 років з надбавкою на догляд – 3250,70 грн.;
- на дітей з інвалідністю віком до 18 років, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою – 2479,05 грн.;
- на дітей з інвалідністю підгрупи А, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, віком до 6 років з надбавкою на догляд – 7605,05 грн.;
- на дітей з інвалідністю, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, віком до 6 років з надбавкою на догляд – 3760,55 грн.»[38];
- «на дітей з інвалідністю підгрупи А, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, віком від 6 до 18 років з надбавкою на догляд – 8871,05 грн.;
- на дітей з інвалідністю, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, віком від 6 до 18 років з надбавкою на догляд – 4077,05 грн.»[38].

Також до державних соціальних допомог належать допомоги особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам, а також надання державної соціальної допомоги на догляд (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4.

Державна соціальна допомога на догляд за регіонами

станом на 01.01.2023 р.¹[39]

Область	Кількість отримувачів, осіб		Загальна сума призначеної місячної допомоги з урахуванням надбавок, підвишень та сум індексації, тис. грн.	Середній розмірпризначеної місячної допомоги з урахуванням надбавок, підвишень та сум індексації, грн.
	Усього	з них жінки		
Україна	48616	41304	40585,6	834,82
Автономна Республіка Крим	-	-	-	-
Вінницька	1871	1627	1562,6	835,19
Волинська	4776	4157	3984,4	834,26
Дніпропетровська	2814	2504	2353,3	836,30
Донецька	575	512	475,3	826,64
Житомирська	753	656	628,7	834,98
Закарпатська	162	125	126,0	777,72
Запорізька	335	278	276,9	826,53
Івано-Франківська	856	688	708,9	828,12
Київська	2279	1899	1903,8	835,35
Кіровоградська	604	476	504,6	835,46
Луганська	-	-	-	-
Львівська	2563	2094	2122,6	828,16
Миколаївська	1283	1146	1071,8	835,40
Одеська	1101	957	998,1	906,54
Полтавська	7202	6250	6024,0	836,43
Рівненська	4669	3724	3893,5	833,91
Сумська	4362	3753	3645,4	835,71
Тернопільська	1084	841	866,2	799,08
Харківська	40	34	32,0	800,57
Херсонська	980	850	817,8	834,48
Хмельницька	1357	1138	1119,1	824,69
Черкаська	3732	3121	3120,9	836,25
Чернівецька	210	155	166,9	794,54
Чернігівська	4384	3788	3666,2	836,27
м. Київ	624	531	516,8	828,16
м. Севастополь	-	-	-	-

¹За даними Міністерства соціальної політики України

У своїх дослідженнях Бахновська І. зазначає, що «державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям – щомісячна допомога, яка надається малозабезпеченим сім'ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї.

Державна соціальна допомога призначається і виплачується малозабезпеченим сім'ям, які постійно проживають на території України та з поважних або незалежних від них причин мають середньомісячний сукупний дохід менший від прожиткового мінімуму для сім'ї» [1].

Для осіб, що належать до малозабезпечених сімей передбачено ряд грошових допомог, серед яких:

– «державна соціальна допомога, розмір якої визначається як різниця між рівнем забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом»[22];

– «одноразова матеріальної допомога непрацюючим малозабезпеченим особам;

– одноразова безвідсоткова поворотна допомога на здобуття економічної самостійності малозабезпеченої сім'ї;

– соціальні стипендії, Верховної Ради України студентам закладів фахової передвищої освіти та соціальної стипендії Верховної Ради України студентам закладів вищої освіти» [10].

В таблиці 2.5. проаналізовано надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям а регіонами у 2022 році (за даними Міністерства соціальної політики України).

Таблиця 2.5.

Надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям за регіонами у 2022 році[39]

Область	Кількість сімей, одиниць						Середній розмір допомоги, грн.		
	які звернулися за допомогою			яким призначено допомогу			Усього	у тому числі	
	Усього	у тому числі		Усього	у тому числі			у міській місцевості	у сільській місцевості
		у міській місцевості	у сільській місцевості		у міській місцевості	у сільській місцевості			
Автономна Республіка Крим	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вінницька	16457	8570	7887	16457	8570	7887	6259,96	7916,27	4460,23
Волинська	16290	3670	12620	15500	4024	11476	4476,89	4433,84	4491,99
Дніпропетровська	23888	17320	6568	20546	14320	6226	4011,69	3777,77	4549,69
Донецька	8757	7121	1636	7633	6102	1531	4326,18	4220,31	4748,14
Житомирська	16786	4818	11968	12224	3809	8415	4614,71	4021,66	4883,15
Закарпатська	22279	4812	17467	15478	2399	13079	5879,42	6792,33	5711,97
Запорізька	7197	4918	2279	6587	4308	2279	3852,15	3272,35	4948,14
Івано-Франківська	35035	7455	27580	29066	6876	22190	5866,51	5582,81	5954,41

Беручи до уваги вищевикладене, важливо відзначити, що соціальна допомога сім'ям з дітьми відіграє значну роль у системі соціального захисту цієї категорії громадян, оскільки для багатьох вони є основним джерелом доходу. Проте, слід зазначити, що рівень такої допомоги є недостатнім. Отже, державі важливо розробити стратегії поліпшення законодавства, яке регулює призначення та виплати соціальної допомоги, а також активно працювати над стабілізацією економічної ситуації в країні для підвищення відповідних соціальних виплат.

2.2. Шляхи підвищення ефективності фінансування соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства

Ми вважаємо, що потрібно удосконалити нормативно-правову базу, яка стосується соціально-правового механізму захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства. Державі слід надалі активно розвивати соціальний захист, зокрема заходи, спрямовані на надання допомоги сім'ям з дітьми, підтримка у зв'язку з народженням дітей, допомога малозабезпеченим сім'ям.

Щоб підвищити ефективність фінансування соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства, можна вжити наступні заходи:

1. Оптимізація бюджету:

– підвищення рівня фінансування: збільшення обсягу виділених коштів на програми соціального захисту, щоб забезпечити більшу кількість сімей з необхідною допомогою;

– реформування системи виплат: встановлення більш справедливих критеріїв визначення права на отримання фінансової допомоги та розміру виплат, з урахуванням реальних потреб сімей та рівня життя в країні.

2. Запровадження інноваційних програм: розробка нових програм та сервісів, які б дозволили сім'ям зручно та ефективно отримувати соціальну

допомогу, наприклад, онлайн-сервіси для подання заявок та моніторингу статусу заявок.

3. Забезпечення інформаційної доступності: зробити інформацію про доступні програми та виплати більш доступною для сімей через різноманітні канали зв'язку, включаючи веб-сайти, гарячі лінії та громадські кампанії.

4. Розвиток системи підтримки: створення і розвиток центрів соціального обслуговування, де сім'ї можуть отримати консультації та підтримку з питань соціального захисту, включаючи отримання фінансової допомоги.

5. Активна залучення громадськості: залучення громадськості до процесу формування та вдосконалення програм соціального захисту через публічні консультації, обговорення та звіти.

6. Стимулювання соціального партнерства. Залучення громадських організацій, бізнесу та інших зацікавлених сторін до співпраці у реалізації соціальних програм та забезпечення фінансування.

7. Підвищення доходів. Збільшення обсягу фінансування соціального захисту шляхом зростання внутрішнього ВВП, розвитку ефективної податкової системи та боротьби з корупцією, щоб забезпечити стабільні та достатні доходи для соціальних програм.

8. Збільшення обсягів ринку соціальних послуг завдяки діяльності установ соціального обслуговування за межами державного бюджету виділено для даної категорії..

Ці заходи можуть сприяти підвищенню ефективності державної підтримки сім'ям та забезпечити більш ефективне використання ресурсів для забезпечення благополуччя сімей. Якщо ці заходи будуть впроваджені комплексно, то вони зможуть значно підвищити ефективність фінансування соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши особливості і проблеми фінансового забезпечення соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства, можемо зробити наступні висновки:

Одним з найважливіших та відповідальних завдань держави в Україні є забезпечення соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства.

Система соціального захисту населення складається з окремих структурних компонентів та взаємодіє з економічною системою суспільства на різних рівнях. Її функціонування та розвиток забезпечуються через інституційні механізми, такі як соціальні права, гарантії та державні стандарти. Ці механізми, як соціальні інститути, визначають якісні аспекти взаємодії між людьми, підприємствами та державою, а також конкретизують їх свідому діяльність у забезпеченні функціонування соціального захисту населення та регулюванні соціально-економічних відносин.

Соціальний захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства включає в себе систему заходів економічного, організаційно-правового та фінансового характеру, спрямованих на забезпечення належного життєвого рівня для різних категорій сімей та дітей. Ці заходи спрямовані на надання соціальної допомоги та підтримки багатодітним сім'ям, сім'ям у складних життєвих обставинах, таким як сім'ї з дітьми-сиротами або позбавленими батьківського піклування, а також на інвалідів з дитинства та дітей з інвалідністю. Ці заходи передбачають встановлення гарантій, пільг та компенсацій для подолання або пом'якшення соціальних ризиків, таких як малозабезпеченість, сирітство, інвалідність і т. д.

Соціальний захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства має комплексний характер, а отже, він об'єднує такі окремі блоки як: 1) соціальний захист сімей з дітьми; 2) соціальний захист малозабезпечених сімей з дітьми; 3) соціальний захист неповних сімей; 4) соціальний захист багатодітних сімей; 5) соціальний захист безпритульних дітей, дітей-сиріт та

дітей, позбавлених батьківського піклування; б) соціальний захист осіб з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю.

Хоча рівень фінансового забезпечення програм соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства постійно зростає, його частка у загальних витратах державного бюджету не перевищує 1%. Також важливо зазначити, що фінансування з місцевих бюджетів відбувається, головним чином, у сферах, таких як житлові потреби, освіта та охорона здоров'я.

На сьогоднішній день держава збільшила прожитковий мінімум для дітей віком від 0 до 18 років; підвищила розмір аліментів; зросли виплати одиноким матерям та виплати на дітей, що знаходяться від опікою та піклуванням. Це є позитивним досягненням останніх років.

Нами було запропоновано ряд заходів, які б підвищити ефективність фінансування соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства, а саме: оптимізація бюджету; запровадження інноваційних програм; забезпечення інформаційної доступності; активна залучення громадськості; стимулювання соціального партнерства; збільшення обсягів ринку соціальних послуг завдяки діяльності установ соціального обслуговування за межами державного бюджету виділено для даної категорії. Для успішної реалізації ефективної державної підтримки сім'ї, дитинства, материнства та батьківства потрібно постійно вести моніторинг і виявляти нові проблеми. Це можна зробити за допомогою досліджень, проведених у співпраці з громадськими та державними некомерційними організаціями. Це є важливою передумовою для розробки активної політики допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахновська І.П. Аналіз законодавчого регулювання соціальної підтримки малозабезпеченим сім'ями України в умовах євроінтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 242–245.
2. Белова І.М., Семенишена Н.В. Суть, основні напрями та функції соціального захисту населення. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. Економічні науки*. 2021. Вип. 34. С. 92–107.
3. Бондар М. Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/976/934> (дата звернення: 06.04.2024).
4. Бондар М., Чемодурова Є. Соціальне забезпечення в територіальних громадах. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/916/878> (дата звернення 02.04.2024).
5. Бурлака О. Сучасний стан правового регулювання соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 128–133.
6. Бурлака О. Щодо проблеми визначення поняття й особливостей соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 123–128.
7. Бурлака О.С. Державні соціальні пільги в системі соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Том 16. С.410–417.
8. Ганкевич О.М. Поняття батьківства та материнства у сімейно-правовій доктрині. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/vmaltseva,+Hankevych+O.M.+\(2014-36\)%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/vmaltseva,+Hankevych+O.M.+(2014-36)%20(1).pdf) (дата звернення 02.04.2024).
9. Гузенко О., Хайлова Т. Право соціального забезпечення: рольовий сегмент та принципи. *Соціальні права та їх захист адміністративним*

судом: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 вер. 2020 р. Київ, 2020. С. 21–24.

10. Деякі питання сприяння економічній самостійності малозабезпечених сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 397. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/397-2021-%D0%BF#n1147> (дата звернення: 05.05.2024).

11. Жук О.Б. Фінансовий механізм системи соціального захисту населення України. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/997-1967-1-SM.pdf> (дата звернення 12.04.2024).

12. Ігнатенко К. Соціальний захист дітей в діяльності державних організацій на сході України. *SocialWorkandEducation*. 2021. Vol. 8, No. 3. С. 329–340.

13. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 09.05.2024).

14. Кривошеїн В.В. Соціальні ризики постсучасності: сутність та класифікація. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2018. № 1 (1-2). С. 16–28 .

15. Лугова М. Особливості материнства та дитинства у період війни: соціально-філософський аналіз. *Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 2022. № 2 (5). S. 107–116.

16. Мальцева О. В. Надання соціальних послуг сім'ям і дітям: прикладні аспекти моніторингу та оцінки якості. *HABITUS*: 2022. Вип.43. С. 11–15.

17. Мальцева О. В. Основні напрямки соціальної роботи з вирішення проблеми раннього материнства. *HABITUS*: 2020. Вип. 11. С. 56-60.

18. Насібова О.В. Фінансовий механізм соціального захисту як інструмент регулювання рівня життя *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 48–54 .

19. Отравенко О. Погляд на проблему безбатьківства та соціальний захист дітей з неповних сімей (зарубіжний досвід). *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, (May 12, 2023; Kraków, Poland), 2023. P. 146–150.

20. Павлова Л.О. Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні : дис... канд. екон. наук : 08.00.01. Львівський національний ун-т. імені І.Франка. Львів, 2015. 230 с.

21. Пожарова О.В. Охорона материнства за законодавством окремих зарубіжних країн: досвід для України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2019 . № 38. С. 100–102.

22. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 2 грудня 2021 року № 1928-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 3, ст. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (дата звернення: 05.05.2024).

23. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 28.12.2007 р. № 107-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> (дата звернення 09.05.2024).

24. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 р. № 2812-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text> (дата звернення: 22.03.2024)

25. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.06.1000 р. №1768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. №35. Ст.290.

26. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 19.12.2017 № 2249-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

27. Про затвердження Порядку надання матеріальної допомоги на поховання деяких категорій осіб, яка зобов'язалася поховати померлого: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р. № 99. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.03.2024).

28. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1751 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

29. Про затвердження Стратегічного плану діяльності Міністерства соціальної політики України на 2022 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановим (2023–2024 роки): Наказ Мінсоцполітики від 11.02.2022 р. № 90. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/6220.html> (дата звернення: 25.04.2024)

30. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 05.11.2021 р. № 1871-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text> (дата звернення: 25.03.2024).

31. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 19.03.2024).

32. Про соціальні послуги: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 25.08.2022).

33. Романовська Ю.А., Гаврилюк О.Р. Фінансова база соціальних гарантій. *Приморські економічні студії*. 2020. № 60-2. С. 115–122.

34. Руженський М.М. Соціальний захист населення України: навч. посіб. Київ: ІПК ДСЗУ, 2022. 546 с.

35. Руженський М.М. Трансформація інститутів соціального захисту населення в транзитивній економіці: дис. ... д-ра екон. наук. 08.00.01. Київ, 2016. 411 с.

36. Сімейний Кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 01.04.2024).

37. Смирнова І.І., Лихошва О.Ю. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3(61). С. 205–212.

38. Соціальні виплати на дітей у 2024 році в Україні. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/social-ni-viplati-na-ditej-u-2024-roci-v-ukraini-11535> (дата звернення 21.05.2024).

39. Соціальний захист населення України у 2022 році : Статистичний збірник. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_szn_2022.pdf (дата звернення 01.05.2024).

40. Черниш А.Р. Поняття та ознаки соціального забезпечення молоді. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/09/21.pdf> (дата звернення: 25.04.2024) .

41. Черниш А.Р. Форми та заходи соціального забезпечення молоді. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 224–251.

42. Чернік С.Д. Право на материнство та батьківство як особисті немайнові права подружжя. *Наукові записки. Право*. 2021. Вип. 10. С. 25–29.

43. Шевченко О., Мінаєва А. Інститути соціального захисту населення: реформування як фактор нівелювання соціальних асиметрій. *Таврійський науковий вісник. Економіка*. 2020. № 3. С. 123-129.

44. Юрчик Г.М. Система соціальної допомоги в Україні як складова національної соціальної політики. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/21622/230-242.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 25.04.2024).

45. Яковлева Г.О. До визначення поняття та природи соціальних ризиків у праві соціального забезпечення. *Право та інновації*. 2018. № 2 (22). С. 49-53.